

УДК 378.14

**Коробко Наталія Віталіївна,
аспірант кафедри філософії освіти
та освіти дорослих ДВНЗ
«Університет менеджменту освіти» НАПН України**

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ
ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Анотація: в статті описано проблему професійної мобільності, яка є важливою педагогічною проблемою і стимулюючим чинником сталого розвитку.

Ключові слова: професійна мобільність, особистість, сталий розвиток, майбутній магістр педагогіки вищої школи.

**Коробко Наталья Витальевна,
аспирант кафедры философии образования
и образования взрослых ГВУЗ
«Университет менеджмента образования» НАПН Украины**

**ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ
БУДУЩИХ МАГИСТРОВ ПЕДАГОГИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В
УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ**

Аннотация: в статье описана проблема профессиональной мобильности, которая является важной педагогической проблемой и стимулирующим фактором устойчивого развития.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, личность, устойчивое развитие, будущий магистр педагогики высшей школы.

**Korobko Natalia Vitaliyivna,
post-graduate student of the department
of Philosophy of Education and Adults Education
of State Higher Education Institution
«University of management of Education»**

of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.
FORMATION OF PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE
MASTERS OF PEDAGOGICS OF HIGHER EDUCATION IN THE TERM
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Annotation: *In the article the problem of professional mobility is described, which is an important educational issue and motivating factor for sustainable development.*

Key words: *professional mobility, personality, sustainable development, the future master of pedagogy of higher education.*

Постановка проблеми. В наш час суспільству потрібні професійно і соціально зрілі люди, які здатні реалізувати себе в будь-яких соціально-економічних умовах, фундаментально здатні до проектування власного життєвого шляху. Одним із головних чинників вирішення цих завдань є формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи.

На нашу думку, ключовим завданням освіти у XXI ст. є формування професійної мобільності, орієнтованої на стале майбутнє: засвоєння знань, умінь та переконань, які дають змогу ухвалювати та впроваджувати рішення на місцевому та глобальному рівнях, спрямовані на підвищення якісного рівня життя, що не загрожують можливостям наступних поколінь задовольняти свої потреби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна мобільність традиційно досліджувалася в соціології, зокрема, у класичних працях західних і вітчизняних вчених Р. Бенедікса, Т. Заславської, С. Ліпсета, П. Сорокіна, В. Шубкіна, П. Кропоткіна, Е. Дюркгейма, М. Вебера, О. Данкена та ін.

Професійна мобільність та конкурентоспроможність фахівця на ринку праці розкрита в дослідженнях вітчизняних вчених Л. Данилової, Н. Ничкало,

Л. Сушенцевої, О.Симончук, О.Щербак Н. Коваліско та зарубіжних П. Блау, Н. Василенко, Г. Мухамедзінової, О. Олейнікової, О. Філатової учених. Професійній мобільності присвятили свої дослідження К. Барбакова, В. Войтович, С. Кугель, І. Мартинюк, В. Осовський, Л. Рибникова, О. Шкаратан, В. Ядов та інші.

Професійну мобільність в психології розглядали В. Ковальова, Л. Левченко, Н. Мурадян, В. Тихонович, М. Шабонова, Л. Шевченко та інші.

Сучасні соціально-економічні перетворення в Україні, розвиток ринкових відносин умотивовують нові, специфічні вимоги до майбутнього викладача вищої школи. Майбутній викладач вищого навчального закладу в умовах динамічного розвитку ринку праці повинен бути готовим до мінливих змін професійної діяльності, до динамічної боротьби з конкурентами, до труднощів професійної кар'єри та особистісного розвитку. На сьогодні актуалізується проблема підготовки професійно мобільного фахівця, який зможе реалізувати себе на ринку праці як кваліфікований професіонал. Тому метою статті є розкриття ролі професійної мобільності в умовах сталого розвитку.

Мета статті. Розкрити важливість формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи в умовах сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подолання нинішньої кризи розвитку людської цивілізації, перехід до нової парадигми сталого розвитку системи «природа-суспільство-людина» неможливі без подолання кризи системи освіти, що продовжує готувати людей до дій і життя взагалі в рамках старої концепції економічного кількісного росту, невтримної експлуатації природи, бездумного споживання. Вектор науки й освіти поки має один напрям: «як більше взяти від природи». Вектор нової освіти має бути спрямований на те, щоб навчити людину жити в гармонії з природою, суспільством, оточенням.

Системоутворювальною ідеєю організації й змісту освіти має ідея сталого розвитку, без якого в людства немає майбутнього. Освіта для сталого розвитку розглядається як процес навчання, прийняття рішень, необхідних для забезпечення довгострокового майбутнього економіки, екології. Розвиток мислення, орієнтованого на стале майбутнє та відповідні смисложиттєві цінності і пріоритети, ключове завдання освіти в XXI столітті. Освіта в умовах сталого розвитку ґрунтується на моральних принципах людського суспільства і орієнтована на духовність як результат функціонування освітньої системи.

У Законі України «Про вищу освіту» (2014 рік) одним із принципів вищої освіти є «Сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя»¹. На сучасному етапі розвитку українського суспільства та вищої освіти цей принцип відображає підготовку професійно мобільних викладачів, які зможуть орієнтуватися на зміну роду професійної діяльності, на мінливий ринок праці. У «Національній доктрині розвитку освіти» зазначається, що «передумовою утвердження розвинутого громадянського суспільства є підготовка освічених, моральних, мобільних, конструктивних і практичних людей, здатних до співпраці, міжкультурної взаємодії, які мають глибоке почуття відповідальності за долю країни, її соціально-економічне процвітання»². Таким чином, законодавча база декларує необхідність підготовки таких викладачів, які зможуть прийняти виклики суспільства та швидко зорієнтуватися в своїй професійній діяльності.

Для реалізації означених завдань необхідні принципово нові технології освітньої діяльності, модернізація системи освіти на засадах і принципах сталого розвитку. Актуальною є проблема відтворення повноцінного

¹Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

² Про національну доктрину розвитку освіти : Указ, Доктрина від 17.04.2002 №347/2002 / Президент України // Офіційний вісник України. – 03.05.2002. – №16. – С.11, стаття 860.

людського потенціалу, що має вирішуватися шляхом розвитку креативних, талановитих, педагогів з моральними цінностями, професійно мобільних педагогів, адже саме фахівців, які вміють аналізувати мінливі соціально-економічні тенденції, приймати і реалізовувати нестандартні рішення в ситуації ринкової конкуренції, скасовувати стереотипізацію з виробничої й особистісної сфер взаємодії потребує українське суспільство. Держава покликана забезпечувати підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, опанування та впровадження наукоємних технологій, конкурентноспроможних на ринку праці, як визначено в Національній доктрині розвитку освіти. В цих умовах найважливішим завданням професійної освіти стає формування професійно мобільного фахівця.³

Зміна парадигми «освіта на все життя» на нову – «освіта через усе життя» (life-long education) принципово змінює роль освіти в суспільному і індивідуальному розвитку, вона стає одним з найважливіших соціальних інститутів. Внаслідок цього підвищуються вимоги до освіти з боку суспільства і держави, зокрема, вимоги до її якості та ефективності.

В умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів у суспільстві людина розглядається як найвища цінність, як вільна і творча особистість, яка реалізує себе впродовж усього життя. Структурна перебудова економіки країни, прискорене впровадження нових технологій у виробництво та інші чинники зумовили появу професійного середовища, в умовах якого людина впродовж своєї професійної діяльності може бути вимушена змінювати не лише місце своєї роботи, а й професію, тобто сучасному працівникові має бути притаманна така якість, як професійна мобільність. Тому в умовах ринку праці постала об'єктивна потреба формування в людини готовності здійснити можливий вибір нової професії, а динамічні зміни, що

³ Чернишова С. Р. Формування кадрового потенціалу системи післядипломної педагогічної освіти : моногр. : наук. вид / С. Р. Чернишова. — К. : Пед. думка, 2012. — 472 с.

відбуваються у системі вищої освіти України, зумовлюють посилення вимог до особистісних якостей професіонала.⁴

Через ресурсну та економічну кризу у більшості країн світу, зокрема, і в Україні, а також через загальне погіршення стану здоров'я населення та забруднення навколишнього середовища виникла нагальна потреба розглядати сталість головним пріоритетним напрямком розвитку суспільства, а також всіх його сфер, серед яких освіті належить роль випереджального чинника побудови ціннісних та світоглядних засад суспільства сталого розвитку.

Педагогіка вищої школи є галуззю загальної педагогіки, має своїм предметом процес навчання і виховання студентів та тісно пов'язаний з психологією студента і викладача.

Магістр педагогіки вищої школи здатний проводити наукові дослідження за такими напрямками: концепції, теорії педагогіки вищої школи; особливості вищої освіти та педагогічної думки в світі; зміст вищої освіти; навчально-виховний процес у вищих навчальних закладах; структура навчально-пізнавального процесу; форми організації навчання у вищому закладі; методи викладання у вищій школі; гнучкі технології навчання; види та структура науково-пошукової діяльності студентів; організація практики студентів; контроль знань, вмінь та навичок студентів; процес виховання студентів; педагогічне спілкування.

Особи, що навчаються за спеціальністю, отримують знання та компетенції з аналізу соціально-історичних характеристик системи вищої освіти, змісту, форм та методів навчання і виховання, основ контролю і оцінювання успішності студентів. Тому формування професійної мобільності в магістрів педагогіки вищої школи набуває важливого значення.

⁴ Кремень В.Г. Освітня діяльність і інтелект: проблеми формування національної інтелігенції / В.Г. Кремень // Теорія і практика в управлінні соціальними системами. – 2008. – №2. – С.3-12.

Актуальність формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи в умовах сталого розвитку полягає в тому, що:

- нагальною потребою XXI століття є формування такого способу життя, який становив би основу довготривалого ощадливого розвитку людства;
- освіта для сталого розвитку охоплює екологічну, економічну та соціальну проблематику навчання та виховання під кутом зору формування нової системи ціннісних орієнтирів та моделей поведінки майбутніх фахівців та суспільства загалом.⁵

Проблема професійної мобільності актуалізувалася у вітчизняній психології та педагогіці на початку XX століття. Насамперед, це пов'язано з процесами модернізації соціально-економічної сфери, що зумовлюють нестабільність та значні трансформації на ринку праці, євроінтеграції, зміни освітніх парадигм у вищій школі у контексті «болонізації». Сьогодні особистість досить часто перебуває в ситуації вибору, побудови своєї життєвої траєкторії, яка в інформаційному суспільстві є досить динамічною і може змінюватися в залежності від обставин та трансформаційних процесів як у соціумі, так у самій особистості.

Ситуація вибору на життєвому шляху людини є тим ключовим етапом, коли проявляється професійна мобільність. А оскільки життєвий шлях людини взаємопов'язаний з її професійною траєкторією, то в такі переломні моменти проявляється і професійна мобільність особистості.

Сьогодні молодь після закінчення вищого навчального закладу має широкі можливості вибору професії, водночас рівень отриманих випускником ВНЗ знань з того чи іншого предмета не завжди відповідає вимогам ринку праці, у якому йому хотілося здійснювати професійну діяльність. Потреби регіонального ринку праці у тій чи іншій професії також,

⁵ Висоцька О. Випереджаюча освіта для сталого розвитку: перспективи та напрями діяльності / О. Висоцька // Джерело. – 2012. - № 21-24. - С.5.

зазвичай випускнику невідомі. Оптимальним способом подолання означених проблем вважаємо формування професійної мобільності.⁶

Розвиток професійної мобільності багато в чому залежить від особистісного смислу, який має для студентів майбутня професійна діяльність.

Студент може в цілому розуміти загальну соціальну значимість професії, але при цьому по-різному в особистісному плані до неї ставитись. У цьому аспекті виявляється різна мотивація, яка визначається, перш за все, тим, наскільки студент розуміє, що професійна мобільність забезпечить йому в майбутній професійній діяльності готовність і здатність до зміни професії, місця й виду діяльності, високий рівень життєвих орієнтацій і високу професійну адаптацію.

Серед феноменів мотиваційної сфери, які впливають на ефективність формування професійної мобільності, винятково важливу роль відіграє мотивація досягнення успіху, яка виявляється у визначенні нових цілей, прагненні до успіху і супроводжується переживанням почуття радості від досягнутого, яке стимулює ініціативу, творчу активність студентів. Мотивація досягнення успіху сприяє активному пошуку нової інформації, нових способів вирішення завдань, готовності до відповідальності. Наслідком створення ситуації успіху є формування у студентів позитивної професійної Я-концепції, яка виступає умовою реалізації їхніх творчих можливостей.

Поняття «професійної мобільності» досить складне і неоднозначне, вивчення якого займалися багато вчених різних наук. Дефініції поняття «професійна мобільність» представлені в таблиці 1.

⁶ Хорєв І. Теоретичні проблеми дослідження наукових засад професійної мобільності викладача вищої школи / І. Хорєв // Вісник Львівського університету. – 2009. – Вип. 26. – С. 242-249.

Зміст поняття «професійна мобільність»

Підхід	Визначення	Джерела
Філософський	Перехід, переміщення соціального об'єкту (індивідів, груп, цінностей) з однієї позиції в іншу в середині соціального простору.	Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество: П. Сорокин; пер. с англ. под общ. ред. А.Ю. Соколова. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.
	Зміни положення працівників або їхніх груп у сформованій професійній структурі суспільства.	Кугель С.А. Профессиональная мобильность в науке/ С.А. Кугель. – М. : Наука, 1983. – 372 с.
Соціологічний	Зміна позиції індивіда в професійно-кваліфікаційній структурі суспільства; положення, яке здатні зайняти індивіди в суспільстві; зміна індивідом чи групою індивідів однієї професії на іншу. Ці зміни позицій можуть бути зумовлені відсутністю робочих місць, низькою заробітною платою, тобто зовнішніми обставинами.	Мальцева И.О. Гендерные различия профессиональной мобильности и сегрегация на рынке труда / И.О. Мальцева.-М.: EERC, 2005.- 55 с.
	Результат самовдосконалення особистості, що базується на стабільних цінностях та потребі у самоорганізації, самовизначенні і саморозвиткові, здатності швидко реагувати на зміни в соціумі завдяки грамотності, освіченості та професійній компетентності.	Рибникова Л. И. Организация практического обучения в колледже как один из путей формирования социально-профессиональной мобильности специалиста [Электронный ресурс] / Л. И. Рибникова. – Режим доступа: // http://www.igpk.ru

Психологічний	Готовність і здатність фахівця до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання різноманітних завдань у межах своєї професії, успішного «переключення» на іншу діяльність або зміни видів діяльності.	Дьяченко М.И. Психологический словарь-справочник / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – М. : Харвест, 2004. – 567 с.
	Здатність і готовність особистості досить швидко й успішно опанувати нову технологією, виконувати нові виробничі завдання, здобувати відсутні знання й уміння, що забезпечують ефективність нової професійної діяльності.	Дворецкая Ю.Ю. Психология профессиональной мобильности личности : дис. ...канд. психол. наук : 19.00.01 / Юлия Юрьевна Дворецкая. – Краснодар, 2007. – 143 с.
Педагогічний	Інтегративна якість особистості, що дозволяє їй бути соціально активною, конкурентоздатною, професійно компетентною, здатною до саморозвитку і модернізації власної діяльності та зміни видів діяльності.	Дементьева О. М. Формирование социально- профессиональной мобильности студентов в учреждениях среднего профессионального образования : автореф. ... дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / О.М. Дементьева. – М., 2009. – 22 с.
	Якість особистості, яка є необхідною для її успішності в сучасному суспільстві, проявляється в діяльності та забезпечує самовизначення, самореалізацію в житті та професії через сформованість ключових компетенцій та ключових кваліфікацій і прагненні особистості змінити не тільки себе, а й своє професійне поле та життєве середовище.	Сушенцева Л. Проблема професійної мобільності у контексті міждисциплінарного підходу // Теорія і методика професійної освіти. – № 1. – 2011. – С. 3-

	Зміна трудової позиції або ролі фахівця, зумовлена зміною місця роботи чи професії.	11. Іванченко Є.А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук :13.00.04 / Іванченко Євгенія Анатоліївна. - Одеса, 2005. — 181 с.
--	---	--

Джерело: систематизовано автором на основі вивчення літературних джерел.

Виходячи з означених вище філософських, психолого-педагогічних та соціологічних підходів, ми розглядаємо професійну мобільність майбутніх магістрів педагогіки вищої школи як *полікомпонентну, інтегровану, динамічну якість особистості, що забезпечує оптимальну зміну власної професійної стратегії в соціумі.*

Ми можемо стверджувати, що одним з основних завдань вищої освіти має бути сприяння розвитку у майбутніх магістрів педагогіки вищої школи таких якостей фахівця, як здатність до професійного вдосконалення, готовність переключатися з одного виду діяльності на інший, тобто бути професійно і соціально мобільним. Освіта має спонукати молодь створювати робочі місця для себе, сприяти розвитку у кожного професійної активності, трудової та інтелектуальної незалежності, заповзятливості.

Від молоді вимагається не тільки відмінне володіння професією, а насамперед, формування нових суб'єктивних якостей, серед яких найважливішими є інтегрованість і цілісність особистості, ерудованість та здатність до швидкої орієнтації в соціальній ситуації, готовність до переорієнтації і перенавчання, оновлення знань, умінь і навичок, самостійність і відповідальність за свій вибір, уміння «переконструювати» у

структурі своєї особистості окремі елементи адекватно цілям, завданням і умовам ситуації. При цьому необхідно керуватися «Золотим правилом ринку праці» – кожна людина тільки тоді конкурентоспроможна на ринку праці, коли вона володіє високим рівнем професійної кваліфікації.⁷

Тобто професійна мобільність має бути засобом активізації професійного самовизначення молоді, актуалізації її внутрішніх резервів і можливостей, формування здатності до самостійного і усвідомленого рішення щодо орієнтації в професії, самореалізації у майбутній професійній діяльності. Необхідно, щоб кожний випускник університету був готовий повною мірою реалізувати власний інтелектуальний потенціал в професійній діяльності.

Проблема професійної мобільності актуалізувалася у вітчизняній психології та педагогіці на початку ХХ століття. Насамперед, це пов'язано з процесами модернізації соціально-економічної сфери, що обумовлюють нестабільність та значні трансформації на ринку праці, євроінтеграції, зміни освітніх парадигм у вищій школі у контексті «болонізації». Сьогодні особистість досить часто перебуває в ситуації вибору, побудови своєї життєвої траєкторії, яка в інформаційному суспільстві є досить динамічною і може змінюватися в залежності від обставин та трансформаційних процесів як у соціумі, так у самій особистості.⁸

Ситуація вибору на життєвому шляху людини є тим ключовий етапом, коли формується професійна мобільність, а оскільки життєвий шлях людини взаємопов'язаний з її професійною траєкторією, то в такі переломні періоди проявляється і професійна мобільність особистості.⁹

⁷ Lasota A. Świat gestów i symboli w komunikacji dziecięcej, Oficyna Wydawnicza «Impuls», Kraków 2010

⁸ Сушенцева Л.Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія та практика: монографія / Лілія Леонідівна Сушенцева; за ред. Н.Г. Ничкало; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. – 439 с.

⁹ Smółka L. Kompetencja komunikacyjna dzieci sześćo-siedmioletnich, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2004, p. 43

Головним завданням сучасної освіти є «створення такої системи, яка забезпечить кожній людині можливість оволодівати знаннями, їх оновлювати, а також самореалізуватися, самовдосконалюватися». Система вищої освіти покликана формувати особливий тип працівника – суб'єкта соціально-професійної діяльності, самобутню, активну особистість. На сучасному ринку праці поціновується високоосвічений, високопрофесійний працівник, здатний мислити по-новому. Розвиток людини в системі неперервної освіти передбачає, насамперед, оволодіння навичками професійної й соціально-психологічної адаптації у швидко змінному світі. Професійна адаптація майбутнього викладача вищої школи – важливий етап його професійної діяльності. Вона передбачає здатність працівника швидко опановувати нові умови праці, нову техніку, засвоювати нове в конкретній ситуації, тобто виявляти професійну мобільність.¹⁰ Тому актуальною є проблема відтворення повноцінного людського потенціалу, що має вирішуватися шляхом розвитку креативних, талановитих, педагогів з моральними цінностями, професійно мобільних фахівців.

У своєму розвитку освітній потенціал існує у часі і просторі та проходить шлях формування від рівня особистості до рівня навчальних закладів і далі, через галузевий рівень до рівня суспільства. Здатність суб'єктів освітнього середовища до формування й ефективного використання власного потенціалу визначає розвиток навчальних закладів та освітніх установ на основі переходу до вищого технологічного устрою та забезпечує їх сталий розвиток та конкурентоспроможність на освітньому ринку праці.¹¹

Висновки. Особливо важливим завданням є формування професійної мобільності у майбутніх викладачів вищої школи, які зможуть гідно

¹⁰ Баранов В.В., Белоновская И.Д., Никулина Ю.Н. Конкурентный ресурс студента в условиях регионального университета / В. В. Баранов, И.Д. Белановская, Ю. Н. Никулина // Высшее образование в России. – 2013. - № 8-9. – С.106-111.

¹¹ Чернишова С. Р. Формування кадрового потенціалу системи післядипломної педагогічної освіти : моногр. : наук. вид / С. Р. Чернишова. — К. : Пед. думка, 2012. — 472 с.

конкурувати на ринку праці, набувати таких професійних компетенцій, які будуть забезпечувати ефективність їх професійної діяльності, розвиток творчих здібностей, саморозвиток та самовдосконалення, зміну сфери своєї професійної діяльності.

Інтеграція освіти України у європейський освітній простір передбачає підготовку компетентних, висококваліфікованих фахівців з урахуванням міжнародних вимог і стандартів освіти. В умовах єдиного європейського освітнього простору формування професійної мобільності відкриває нові можливості не тільки для системи освіти, але й для формування європейського ринку праці.

Отже, враховуючи соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні доцільно посилювати увагу до формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи, що є важливою педагогічною проблемою і стимулюючим чинником сталого розвитку.